

Tidöavtalet, paradigmskiftet och kriminalpolitiken

Fakta och konsekvenser

Februari 2025

Redaktionsrådet
www.tfkriminalvard.se

Förord

Tidskrift för Kriminalvård (TfK) är en opolitisk och obunden tidskrift som startades 1946 för att värna en human kriminalvård och en debatt grundad i vetenskap och erfarenhet utifrån humanistiska utgångspunkter. Sedan 2020 har Tidskrift för kriminalvård ett redaktionsråd med ledamöter, både forskare från olika universitet och praktiker, som under flera decennier samlat kunskap och erfarenhet från områden som rör kriminalitet, kriminalpolitik och straffsystem.

Den borgerliga regeringen som tillträdde i september 2022 tecknade en överenskommelse med Sverigedemokraterna, ”Tidöavtalet”, där avsnitten om kriminalitet och migration tar mer än hälften av utrymmet. Den kriminalpolitik som tidigare förts utmålas som förlegad och missriktad. Tidöregeringens nya kriminalpolitik beskrivs som ett paradigmskifte.

Flera organisationer, myndigheter och domstolar har uttryckt oro över de förslag som ingår i Tidööverenskommelsen och då särskilt att Sverige skulle utvecklas i en illiberal och autokratisk riktning. TfK:s redaktionsråd har därför funnit det angeläget att granska avtalet vad gäller risken för brott mot en svensk tradition och rättsstatliga principer.

Tidöavtalet har utformats mot bakgrund av en allvarlig utveckling av grov gängrelaterad våldsbrottslighet. Mer repressiva åtgärder kan vara rimliga att överväga. En granskning av förslagen måste då inkludera om sådana åtgärder kan väntas få en brottsförhindrande effekt enligt forskning och beprövad erfarenhet. En granskning måste också ta upp vilka kostnaderna i vid mening ett paradigmskifte i kriminalpolitiken kan förväntas få för individer och samhälle.

TfK:s redaktionsråd har sammanställt granskningen i rapporten *Tidöavtalet, paradigmskiftet och kriminalpolitiken -- Fakta och konsekvenser*. Ytterligare material som belyser kriminalpolitikens utveckling och effekt finns i tidskriften, www.tfkriminalvard.se.

För TfK:s redaktionsråd i februari 2025

<i>Birgitta Göransson</i>	<i>Henrik Tham</i>	<i>Torbjörn Forkby</i>	<i>Pelle Granström</i>
<i>Kerstin Svensson</i>	<i>Tova Bennet</i>	<i>Frans Schlyter</i>	<i>Thomas Ekbom</i>
<i>Peter Andersson</i>			

Presentation av hela redaktionsrådet, se nästa sida.

Kontaktuppgifter för denna rapport:

Birgitta Göransson, birgitta.goransson1944@gmail.com

Henrik Tham, henrik.tham@criminology.su.se

Allt straff bör vara till förbättring och straffet bör vara sådant, om möjligt är, att det icke förhindrar honom, som straffad varder, till att bättra sig.

Olavus Petris domarregler, 1635

Redaktionsrådet för Tidskrift för Kriminalvård (TfK) 2024

Rapporten är författad av

Birgitta Göransson

Leg psykolog, fil.dr.hc.
f.d. kriminalvårdsdirektör och regionchef
region Väst

Henrik Tham

Professor emeritus
Krim inst. Stockholms universitet
Forskning om kriminal- och narkotika-
politikens utveckling

Torbjörn Forkby

Professor
Inst. för socialt arbete, Linnéuniversitet
Forskning om gängkriminalitet, framväxt och
avhopp

Pelle Granström

Svensk medlem av Europarådets
Anti-tortyrkommitté 2015–2022
f.d. anstaltschef och chefsrådgivare
f.d. avd.chef Rättsmedicinalverket

Peter Andersson

Lektor, leg. psykoterapeut
Inst. för socialt arbete, Stockholms universitet
Forskning om hot och våld på ungdomsinstitutioner
f.d. chef inom SiS

Dessutom ingår i redaktionsrådet

Russel Turner

Postdoktoral forskare
Inst. för socialt arbete, Göteborgs universitet
Forskning om kriminalitet och droger

Lars Metelius

Ansvarig utgivare TfK
f.d. frivårdare och utvecklare av familjehem,
Skyddsvärnet Stockholm

Tova Bennet

Jur.dr. i straffrätt
Juridiska inst. Lunds universitet
Forskning om straffansvar och straffrätt

Kerstin Svensson

Professor
Inst. för socialt arbete, Lunds universitet
Forskning om historisk utveckling av
organisation/profession

Frans Schlyter

Webbredaktör
f.d. programutvecklare
och personalutbildare
Kriminalvårdens huvudkontor

Thomas Ekbom

Chefredaktör
f.d. personalutvecklare
organisationsutvecklare
Kriminalvården

Per-Åke Nylander

Lektor, docent
Inst. för socialt arbete, Örebro universitet
Forskning om kriminalvårdares arbete och
behandlingsavdelningar

Innehållsförteckning

Förord	2
Redaktionsrådet	3
Innehållsförteckning	4
Sammanfattning	5
I Kriminalpolitik och paradigmskifte	
Den svenska kriminalpolitiska traditionen	7
Tidöregeringens paradigmskifte	8
Tidöregeringens kriminalpolitik i praktiken	9
II Brottsutveckling	
Brottsutveckling	10
Gängbrottslighet	12
Fängelsestraff	15
Förebyggande insatser i Tidöavtalet	16
III Tidöavtalets konsekvenser för kriminalvården	
Beläggning och prognos	20
Expansion och kostnadsstegringar	20
Frihetsberövande av unga och införande av ungdomsfängelse	21
Konsekvenser för Kriminalvårdens återfallsförebyggande insatser	23
IV Europarådet och FN-konventioner	
Samarbetet i Europarådet	24
En förestående färd från den skandinaviska modellen till överbeläggningsspolitik	24
En europeisk kriminalpolitisk grundsyn – Europarådssamarbetet	25
Sveriges hållning gentemot Europarådets riktlinjer	25
Tidöavtalet, Barnkonventionen och unga lagöverträdare	26
Barnens juridiska rättigheter	27
Mänskliga rättigheter	29
V Demokrati och paradigmskiftet - Rättsväsendet	

Sammanfattning: Regeringens kriminalpolitik leder inte till minskad kriminalitet men medför stora kontrollkostnader

Strafflagstiftningen och polisiära tvångsåtgärder har ökat mycket kraftigt i Sverige sedan åtminstone sekelskiftet. Tidöregeringen hävdar dock att detta varit helt otillräckligt och att det behövs ett paradigmskifte i kriminalpolitiken, särskilt för att den allvarliga gängrelaterade våldsbrottsligheten. Paradigmskiftet består i ytterligare kraftigt höjda straff och utvidgade tvångsåtgärder. Det innebär också en stark attack på rättssäkerheten och traditionella svenska rättstraditioner. Repressionen riktas i anmärkningsvis hög grad mot barn och unga. "Förebyggande åtgärder" nämns, men innebär oftast inget annat än ökad repression.

Redaktionsrådets granskning av Tidöavtalets kriminalpolitik visar i sammanfattning följande:

Brottsligheten i Sverige har inte ökat

Är kraftigt ökad brottslighet motiv för ett trefaldigande av antal fängelseplatser? Nej. Den totala brottsligheten ökar inte i Sverige. Ungdomsbrottsligheten har minskat successivt sedan 1980-talet. Våldsbrottsligheten har minskat enligt olika mått. Antalet mord och dråp är lägre än 1990. Men det dödliga våldet inom gängbrottsligheten ökar och skjutningar och sprängningar drabbar allmänheten. Unga män hotas eller lockas att utföra dödligt våld.

Strängare fängelsestraff är inte effektivt

- Fängelse är inte effektivt mot gängrelaterad brottslighet, som styrs av andra faktorer.
- Fängelse ökar risken för återfall.
- Längre fängelsestraff ger inte högre avskräckningseffekt än kortare.
- Fängelse som inkapacitering för gängkriminella är inte effektivt, då enligt Polisens skattningar de gängkriminella uppgår till minst 12 000. Det står alltså många i kö för att ta de fängslades positioner.
- Trots att USA femfaldigat sin fängelsepopulation har utvecklingen av det dödliga våldet fram till 2010-talet varit densamma där som i Sverige utan mer än en liten ökning av antalet fångar.

Unga bör inte straffas lika hårt som vuxna

Enligt regeringspolitiken ska barn och unga i tilltagande grad behandlas som vuxna såväl i straffutmätning som verkställighet. Detta sker trots att barn och äldre tonåringar inte är färdigutvecklade, inte kan bedöma konsekvenser av sina handlingar och inte kan motverka sin impulsivitet på samma sätt som vuxna. Granskningen lyfter fram:

- Isolering i häkte och fängelse ger barn psykiska skador och en risk att utveckla en kriminell identitet.
- Frågan om barns ansvarighet, mognad och förmåga till konsekvensbedömningar är central i straffrätten men lämnas därhän i Tidöavtalet.
- Forskningen visar tydligt att en sänkt straffmyndighetsålder får negativa effekter på risken för återfall i brott.
- En sänkt straffmyndighetsålder skulle bryta mot vad som gäller i Norden i övrigt.

Konsekvenser för fängelser och kriminalvård

- Redan idag har Tidöpolitiken starkt påverkat Kriminalvården. Överbeläggningen är stor, med en belägningsgrad på 120 procent. Möjligheten till behandling på fängelserna minskar kraftigt. Utrymmen och resurser går till celler och säkerhet. Behandlingsprogram läggs ned. Ambitiös personal slutar med en hög personalomsättning som följd. Incidenter med våld och hot mot personal och mellan intagna har tiofaldigats.
- Kriminalvårdens lägsta prognos ger ett trefaldigande av antalet i fängelse från 2023 till 2033. Sverige skulle då få 260 frihetsberövade per 100 000 invånare 2033. Därmed lämnar Sverige de västeuropeiska länderna och närmar sig länder som Georgien, Ryssland och Turkiet.
- Enligt Kriminalvårdens prognos motsvarar de ökade driftskostnaderna per år 12 000 nya lärare eller socialsekreterare. Detta är lika många som antalet gängkriminella enligt Polisens skattningar. För denna summa skulle det alltså också vara möjligt att ge varje gängkriminell en heltidsanställd kontaktperson i stället för att utvidga fängelseplatserna.

Brott mot internationella konventioner och överenskommelser

- Tvärt emot Europarådets rekommendationer utökar Sverige häktning och isolering under häktningstiden med regeringens politik.
- De straffrättsliga ingreppen mot barn går stick i stäv mot Barnkonventionen som är lag i Sverige. En sänkning av straffmyndighetsåldern är inte under några omständigheter förenlig med konventionen enligt FN:s expertgrupp Barnrättsrådet
- Institutet för mänskliga rättigheter (MR-institutet) kritiserar bland annat, tillsammans med barnrättsorganisationer och flera myndigheter, förslag att polisen får visitera utan misstanke om brott och vräkning av familjer där barnet begått brott.

Slutsats

Regeringen har inte lyckats minska den allvarliga gängrelaterade våldsbrottsligheten. Åtgärderna resulterar i mycket höga kostnader för samhället. De kriminalpolitiska insatserna vilar inte på kunskap och erfarenhet och kan inte ses som ett rationellt projekt för att minska brottsligheten. Paradigmskiftet består i den starka attacken på rättssäkerheten och traditionella svenska rättsprinciper och urholkningen av demokratins lagstiftningsprocess. Kriminalpolitiken blir snarare en del av ett större projekt för att utveckla den illiberala och autokratiska staten.

Kontaktpuppgifter: Birgitta Göransson e-post: birgitta.goransson1944@gmail.com

Henrik Tham e-post: henrik.tham@criminology.su.se

I Kriminalpolitik och paradigmskifte

Tidöavtalet, paradigmskiftet och kriminalpolitiken

Den svenska kriminalpolitiska traditionen

På en punkt vill vi inledningsvis ge regeringsunderlaget bakom Tidöavtalet rätt. Tidöregeringens kriminalpolitik står verkligen i bjärt kontrast till den syn på brott och straff som länge präglat Sverige, och talet om ett paradigmskifte är alltså inte utan grund. För att förstå vad den aktuella politiken bryter mot är det viktigt att se till vad den tagit så stora avsteg från.

Den tidigare kriminalpolitiken var inte resultatet av ett utspel gjort i en pressad situation, och inte heller en partsinlaga från ett visst politiskt parti eller ideologisk hemvist. Tvärtom var den resultatet av en lång process som förts över närmare ett sekel och där olika regeringar under många mandatperioder samlats kring en del gemensamma föresatser och antaganden. Folkvalda, sakkunniga, forskare, institutioner, civilsamhällets organisationer, debattörer inom det offentliga samtalet och internationella överenskommelser kan alla ses som bidragande med kunskap och åsikter, som successivt skapar de riktlinjer som senare omsatts i offentliga beslut, målsättningar och lagar.

Förvisso har politiken också utformats i strid mellan olika positioner och ideologiska ståndpunkter, men att kriminalpolitiken skulle vara ett medel inom ramen för en övergripande ambition att skapa ett någorlunda sammanhållet samhälle med minskad brottslighet kunde i många fall fungera förenande. Så visserligen har det många gånger uppstått stridigheter mellan olika lagförslag, men idag ser vi följderna av att kriminalpolitiken blivit alltmer politiserad där många partier fokuserat på att profilera sig i frågor om brott och straff. I denna profilering verkar krav på höjda straff- och tvångslagar varit särskilt tacksamma, och fängelsestraffen har också förlängts om och om igen. Det gällde såväl under Allianspartiernas regering som under de socialdemokratiska/miljöpartistiska minoritetsregeringarna.

Tidigare utmärktes svensk kriminalpolitik av en strävan att vara evidensbaserad, åtminstone när man ser till den formellt uttalade retoriken. Politiken präglades också av att försöka begränsa användningen av strafflagstiftningen och hålla barn och unga utanför straffsystemet. Alternativ till fängelse eftersträvades och vid verkställighet av frihetsberövande påföljder betonades respekten för människovärdet. Kriminalpolitiken bekräftades genom allmänna val och visade sig i undersökningar av det allmänna rättsmedvetandet ha acceptans hos medborgarna.

Den svenska kriminalpolitiken har tillsammans med andra nordiska länders betraktats som ett undantag i internationell bemärkelse och benämnts ”Scandinavian exceptionalism”. Karakteristiskt för den nordiska modellen har varit fokus på att förebygga brott, rehabiliterande insatser, human behandling av fångar och integrering eller återintegrering i samhället. Även om bilden kan modifieras och forskare även pekat på tydliga ”undantag från idén om ett undantag” kan man i vilket fall säga att idén om prevention, humanitet och rehabilitering visat sig vara seglivade kärnvärden, även om nya idéer tillkommit och lagrats på tidigare fundament. ”The Scandinavian exceptionalism” har också särskilt stått för få människor i fängelse och de nordiska länderna har länge i internationella jämförelser tillhört gruppen med lägst antal fångar. Detta har varit en källa till svensk och nordisk stolthet.

Tidöregeringens paradigmskifte

I Tidöavtalet tar avsnitten om kriminalitet och migration mer än hälften av utrymmet. De två områdena behandlas i stora delar som ett och samma, där summan blir att brottslighetens förändring i all väsentlighet reduceras till en konsekvens av invandringen till Sverige. Efter en historiskt unik skärpning av strafflagstiftningen hävdar ändå Tidöavtalet behovet av ett paradigmbyte i kriminalpolitiken.

Paradigmbytet tar sig olika uttryck. Regeringens utredningsdirektiv blir alltmer styrda. Utredningstider förkortas. Lagrådet för allt oftare fram kritik mot lagförslagen – som regeringen inte sällan negligerar. De många straffskärpningarna strider mot den juridiska principen om ultima ratio, det vill säga principen att straff är samhällets mest kraftfulla verktyg, som också kan orsaka störst skada. Straff som medel för att försöka lösa samhällsproblem bör därför tillgripas först när alla andra möjliga lösningar har prövats.

Processuella tvångsmedel får enligt Tidöregeringen tillgripas i preventivt syfte utan att skälig misstanke föreligger. Barn och tonåringar ska inte längre betraktas som människor med förminskad ansvarighet utan straffas som vuxna. Påståenden om en allestädes närvarande – och aldrig definierad – organiserad brottslighet får berättiga så gott som varje straffskärpning. Ett flerfaldigande av fängelsepopulationen görs till mål. Sverige går i kriminalpolitiken alltmer på tvärs mot FN:s mänskliga rättigheter, Europakonventionen och Europarådets uppställda principer, och skulle tidigare starkt ha reagerat mot en motsvarande utveckling i illiberal riktning i ett annat land.

Tidöregeringens kriminalpolitik i praktiken

Tidöregeringens kriminalpolitiska projektplan innehåller ett 30-tal reformer som ska utredas eller genomföras direkt. Nästan samtliga reformer innebär kriminaliseringar, straffskärpningar eller utvidgningar av tvångsmedel. Paradigmskiftet innebär särskilt att svenska rättstraditioner och rättssäkerhet får ge vika. Det innebär också att den straffrättsliga repressionen i allt högre grad riktas mot barn och unga.

Bland de reformer som ska genomföras eller utredas kan nämnas:

- Utvisning på grund av säkerhetshot
- Dubbla straff för gängkriminella
- Visitationszoner
- Anonyma vittnen
- Vistelseförbud
- Kriminalisering av deltagande i kriminella gäng
- Lägre gräns för obligatorisk häktning
- Avskaffad straffreduktion för 18–20-åringar
- Hemliga tvångsåtgärder mot barn under 15 år
- Sänkt straffmyndighetsålder
- Skärpta straff för vålds- och sexualbrott
- Minskade möjligheter till alternativ till fängelse
- Avskaffande av dagens form av så kallad mängdrabatt
- Avskaffande av villkorlig frigivning
- Kriminalisering av rymning
- Inskränkning av rätten till permission
- Utvisning på grund av bristandeandel
- Anmälningssplikt för offentligt anställda

Flera av de propositioner som regeringen lagt fram utmanar det som vanligen relateras till som rättssäkerhetsfrågor, förutom mer generellt den svenska rättsliga traditionen och även Europarådets principer. Trots kritik från Europarådet om alltför frekvent, varaktig och isolerande häktning har den lägre gränsen för brottets svårighetsgrad sänkts när häktning kan ske (prop. 2022/23:53). Försök till bruk av narkotika har kriminaliserats, och är det första exemplet på att försök till ringa brott straffbeläggs (prop. 2022/23:53). Möjligheten till drogtest av barn under 15 år har utvidgats (prop. 2022/23:78). Preventiva vistelseförbud har införts där en person kan förbjudas att vistas på allmän plats (prop. 2023/24:57). Säkerhetszoner får införas där polisen ges rätten att påtagligt utvidga möjligheterna till kroppsvisitationer (prop. 2023/24:84). Preventiv avlyssning utan krav på misstanke om brott har införts (prop. 2023/24:117). Fastighetsägare har getts rätten att säga upp en person som begått brott från sin bostad (prop. 2023/24:112). Möjligheten att använda anonyma vittnen har införts trots kritik från flera rättsvårdande myn-

digheter (prop.2024/25:20). Krav på myndigheter att anmäla brott till polisen har införts ("angiverilagen"), men först efter modifiering sedan riksdagen motsatt sig delar av propositionen (prop. 2024/25:65).

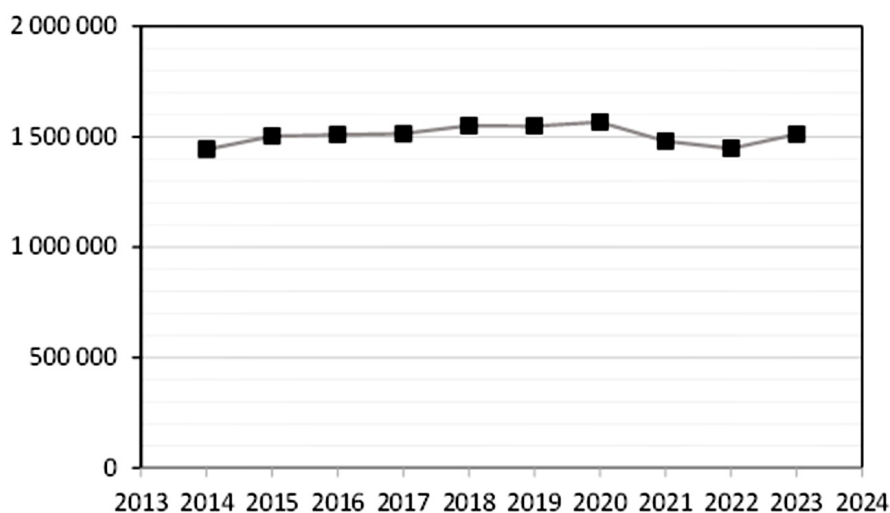
Den grova gängrelaterade våldsbrottsligheten är allvarlig. Både politikernas och medborgarnas oro för utvecklingen är högst förståelig. Rättsprinciper och bedömningar kan behöva justeras om detta kan förväntas leda till en minskning av skjutningar, sprängningar och mord. Enligt Tidöavtalet kommer regeringens lagstiftning att minska det grova våldet. Frågan måste då ställas om detta är troligt. Är generella straffskärpningar enligt forskning och erfarenhet medlet för att komma åt kriminella gäng och ungdomskriminalitet? Frågan måste också ställas om en eventuell framgång i brottsbekämpningen kan berättiga kontrollkostnaderna i termer av ett flerfaldigande av fångpopulationen och risken för brott mot Barnkonventionen, mänskliga rättigheter och Europarådets rekommendationer.

II Brottsutveckling

Brottsutveckling

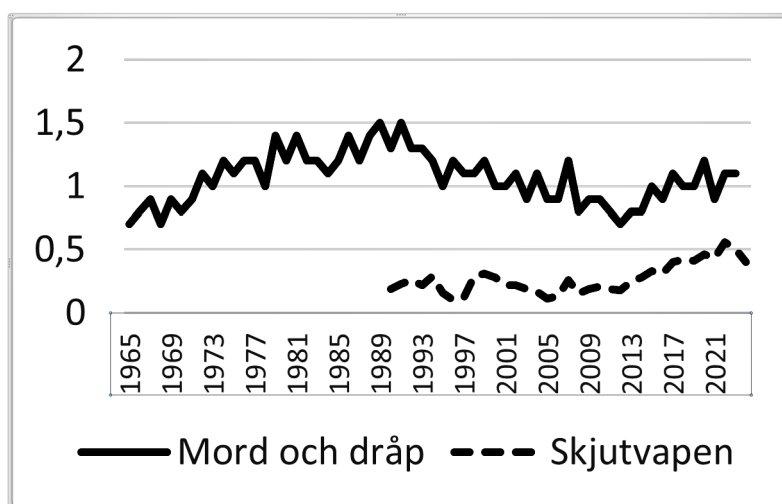
Brottsutvecklingen mäts i antalet anmälda brott och i självrapporterad utsatthet för brott. Antalet anmälda brott i Sverige har varit relativt stabilt de senaste tio åren. En del brottstyper har ökat, såsom bedrägerier, och andra har minskat, såsom stöldbrottslighet.

Den självrapporterade utsattheten för brott, det vill säga hur många personer som rapporterar att de utsatts för brott under ett år, mäts i de Nationella Trygghetsundersökningarna som utförs genom Brottsförebyggande rådet. Den självrapporterade utsattheten för brott följer samma mönster som anmälda brott. Utsatthet för bedrägeri ökar medan utsattheten för hot och sexualbrott minskar sedan fem år tillbaka.

Anmälda brott 2014 –2023

En förutsättning för att kunna bedöma Tidöavtalets kriminalpolitik är att analysen görs utifrån en korrekt bild av utvecklingen av den brottslighet som ska bekämpas. Det brott som dominerar den kriminalpolitiska debatten är det dödliga skjutvapensvåldet. Detta går tydligt upp även om det dödliga våldet i början av 1990-talet var högre (se nästa figur). Annan våldsbrottslighet ökar dock inte enligt uppgifter från undersökningar om självdeklarerade våldshandlingar bland unga, utsatthet för våld eller sjukhusbehandlingar. Det antal personer som står för det dödliga skjutvapensvåldet är mycket litet.

*Mord och dråp, enligt dödsorsak, 1965–2023, och dödligt skjutvapensvåld 1989–2024.
Per 100 000 invånare.*

Av denna lilla grupp utgör tonåringar ytterligare en mindre del. Tidöregeringens lagstiftning riktar sig dock i hög grad mot alla barn och unga, och det gäller även andra brott än det dödliga våldet. Generellt går brottsligheten bland barn och unga ned. Nästa figur anger 15–20-åringars andel av alla lagförda. Figuren visar att det knappast går att hävda att det minskande antalet lagföringar också i absoluta tal skulle bero på att just brott av unga sedan 1980 skulle fått en lägre uppkläring än vuxna. Utvecklingen stöds också av självdeklarationsundersökningar bland elever i 9 klass. Den omfattande skärpta strafflagstiftningen mot unga sätts då in mot en grupp för viken brottsligheten går ned – något den gjort utan straffskärpningar.

Andel 15–20-åringar lagförda för brott av samtliga lagförda 1980–2023. Procent

Tidöavtalet sätter stor tilltro till straffrättsliga reformer som huvudsakligt verktyg för att komma tillrätta med brottslighet bland barn och unga. Rimligheten i dessa förväntningar kan belysas med ett citat från Ungdomsreduktionsutredningens betänkande: ”Det finns inte något empiriskt eller erfarenhetsbaserat stöd för skärpta påföljder för unga lagöverträdare”. Utredningen drar slutsatsen efter en gedigen genomgång av kriminologisk, psykologisk och neurologisk forskning och straffrättsliga överväganden. Hårdare straff kan inte förväntas leda till minskad brottslighet.

Gängbrottslighet

Den utan tvekan starkaste drivkraften bakom det radikala skiftet inom kriminalpolitiken vi sett under senare år är att komma tillrätta med gängbrottsligheten. Det har framförallt handlat om förslag om att agera gentemot våld mellan gängen och minska våldets påverkan på övriga samhället. Åtgärderna hittills har så gott som uteslutande bestått av skärpning av strafflagstiftningen och utvidgning av polisens befogenheter. Dessa förändringar har tagit sin utgångspunkt i den accelererande gängbrottsligheten, men har kommit att omfatta generella åtgärder vad gäller straffrätten och verkställigheten. En avgörande fråga för en bedömning av regeringens kriminalpolitik är om mer straff och fler processuella tvångsmedel kan förväntas leda till en minskning av gängbrottsligheten och därmed kanske kunna berättiga lagstiftningen.

Kommentarerna om denna policyförändring liksom gängbrottsligheten och åtgärderna riktad mot den har blivit ymniga, och positionsspelet i debatten har blivit så intrikat att en genrebildande öppningsfras bildats med ett vattendelande ”så” (mer ingripande och repressiva åtgärder krävs) eller ”men” (vi måste adressera de strukturella orsakerna till den och arbeta mer före-

byggande). Problemets lösningar är i hög grad beroende på hur problemet förklaras, samt att det saknas möjlighet att på allvar lära sig och förbättra lösningsarbetets processer och resultat. Att åstadkomma detta kräver en helt annan samverkan mellan forskning, praktik och politik än idag.

För att förstå dagens situation med gängbrottslighet är det viktigt att identifiera vilket sammanhang, inkluderande organisering, mytbildningar, regelsystem samt näringsbas som skänker den aktuella konstellationen överlevnad. Det är också viktigt att identifiera de brister och spänningar som finns då dessa kan ge nycklar till intervenerande insatser. Exempelvis befinner sig många gängmedlemmar idag i en situation med mycket högt stresspåslag och lider av en rad psykosomatiska åkommor. Sådana negativa konsekvenser är viktiga att ta fasta på då dessa kan användas för att motverka de mytbildningar som gänget behöver för att attrahera nya medlemmar och få in nytt manskap.

En viss konstellation kan också ändra karaktär över tid som organiseringen förändras, vilket innebär att det brottsförebyggande och beivrande arbetet måste vara flexibelt. En konstellation kan exempelvis skapas av en kamratgrupp som växer upp tillsammans i ett visst grannskap. Individerna har ofta liknande erfarenheter av individuella, familjemässiga, utbildningsmässiga svårigheter. Inom det lokala gänget (stadsdelsgrupperingen) når de en förhoppning om en kompensatorisk arena där de kan få framgång, erfara spänning samt ovillkorad gemenskap. Om gruppen består kommer deras ambitioner i många fall öka ifråga om brottslighet och numerär, och de kommer då också att möta konkurrens från angränsande konstellationer.

Samtidigt kan det vara svårt att hålla samman den egna gruppen, vilket kräver mer regler och tydligare hierarki. Det skapas också lätt en känsla av ständig osäkerhet efter vad såväl andra grupperingar ska göra som internt – en känsla av paranoia infinner sig – med följden av än mer organisering, önskan om kontroll som växer sig starkare och upplevelser av att vara utnyttjad och sviken. Detta sammantaget skapar spänningar vilket kan leda till att stadsdelsgrupperingen blir ett mer organiserat gäng och möjligen försöker komma till avtal med angränsande sådana. Ett inte omöjligt scenario är också att equilibrium inte uppnås, utan spänningar leder till våldshandlingar då alternativ konflikthantering inte finns tillhanda. Här kan inspiration till ytterligare mer avancerad organisering leda till att gruppen blir än mer organiserad och istället för gängkonstellationer ser vi att maffia-liknande organisationsformer uppstår.

Gängvåld kan ses som en integrerad del av produktionen av myter och allmänna uppfattningar om gäng. Den allvarligaste och mest synliga formen av gängvåld är gängmord. Gängmord har distinkta egenskaper. Gängrelaterade mord tenderar att involvera unga män med minoritetsbakgrund som bor i utsatta områden, både som förövare och offer. I USA är misstänkta i gängmord vanligtvis unga vuxna i åldern 19 till 24 år. I London var vid över hundra gängrelaterade mord mellan 2008 och 2018 offret i åldern 16 till 20 år.

Förövare i gängmord tenderar att ha en historia av narkotikarelaterade brott. Det handlar samtidigt om att ha koll på vad som är orsak och vad som är samband. Enligt forskaren Papachristos "dödar inte gängmedlemmar för att de är fattiga, svarta eller unga eller bor i ett socialt utsatt område" utan för att de "lever i en strukturerad uppsättning sociala relationer där våldet arbetar sig igenom en serie av sammanlänkade individer". Gängmord, liksom andra former av dödligt våld, tenderar att inträffa i relationer där maktfördelningen och statusordningen mellan involverade parter uppfattas som oklar, förhandlingsbar eller i alla fall som möjlig att utmana. Gängmord är mer benägna att inträffa på offentliga platser, involvera skjutvapen och ha fler förövare och offer jämfört med icke-gängmord.

Det som inte lyfts fram så tydligt i tidigare forskning av det som vi kan se i Sverige är användningen av a) barn som utförare och b) hur organiseringen av våldsdåd i många fall tar hjälp av sociala medier och internetbaserade kommunikationsplattformar, samt c) att den kvalificeringsprocess som ofta konstaterats där nya medlemmar successivt tränas in i koder och beteenden för en del unga utförare hoppats över till förmån för kvalificerade våldsuppdrag utan föregående provningsfas.

De utmaningar som ofta relateras till gängfrågor är breda och den mest lämpade beteckning för dem är inte självklar. Den gängrelaterade brottsligheten visar också en påtaglig föränderlighet till karaktär, inriktning och organisering. En gruppering kan härmed ha förändrats över tid, från att exempelvis bäst liknas vid ett "gatugäng" som vuxit fram i ett visst bostadsområde till att anta en mer organiserad form som orienterar sig brett mot olika former av brottslighet och som även knutit fastare internationella kontakter – och kan ha ett ledningsskikt som flyttat från landet men som fortsatt styr aktiviteter i Sverige. Hit kan räknas sådana som fokuserar på avancerad multikriminalitet, infiltrationen av myndigheter och företag, användningen av aktiebolag som "brottsverktyg", välfärds-brottslighet med flera. I dessa grupperingar kan man vanligen se en tydligare diversifiering och intern rolluppdelening samt att samverkan byggts upp med möjliggörare och betrodda aktörer, anstiftare, "projektledare", utförare (ibland barn). Bland vissa konstellationer kan det också finnas överlappningen med terrorism. Utvecklingen inom it-teknologin, och inte minst mer eller mindre svårtillgängliga digitala plattformar har varit gynnsamma för denna utveckling.

Mot den tecknade bakgrunden handlar det verkligen om att inse allvaret i situationen och att nya insatser krävs, men också att inte förlora huvudet när dessa formuleras på ett sätt att det är drömmar och förhoppningar som styr snarare än bästa tillgängliga kunskap. Här behövs, återigen, ett mer aktivt partnerskap mellan praktik, politik och forskning som utgår från att ingen aktör idag äger kunskap om hur situationen vi ser idag i Sverige bäst ska kunna hanteras

Man skulle kunna tänka i termer av ett ekosystem. Den organiserade brottslighet vi ser idag kräver ett helt ekosystem för att fungera. Det finns också en stor kreativ kraft för att upprätta sådana som ger resurser till verksamheten. Ekosystemet behöver få in resurser, exempelvis ge-

nom narkotikaförsäljning, för detta behövs kunder, distributionskanaler, säljare, organisatorer, bevakningsstrategier över sitt område med mera. Om en del av detta ekosystem neutraliseras (exempelvis genom polisingripande eller ny lagstiftning) kommer systemet att försöka ”själv-läka”. Längre faktiskt avtjänad strafftid för personer i övre tonåren skulle exempelvis i viss mån kunna öka insatserna för att utföra våldsdåd, vilket kan öka incitamenten att rekrytera yngre personer. När väl former för hur en sådan rekrytering kan gå till blir känd, sprids denna affärsteknik snabbt genom imitation mellan liknande konstellationer. Detta exempel på tänkande i termer av ekosystem visar varför mer straff kanske inte innebär en lösning på problemet.

Gängpreventivt arbete bör inriktas på att minska utstötning och öka förutsättningen för att integreras i ordinarie sammanhang, och att minska lockelsen från gänget och dess matchning med enskilda genom att skapa alternativ till gänget, samt hur gängets myter och attraktionskraft kan påverkas genom ett desillusionerande arbete och göra jordmånen för myterna att slå rot mindre näringsrik. I detta arbete spelar skolan (förskola, grundskola och gymnasium) en central roll för att användas som samordningsarena. Skolan åtnjuter också legitimitet i befolkningen.

“Det kan ta lite tid, men slagordet ”ta i med hårdhandskarna mot brott” kanske en dag kommer att ersättas med ”bli smart mot brott” eller ”minska brottsligheten på det mest kostnadseffektiva sättet” som det formulerats av erkända forskare på området.

Fängelsestraff

Tidöregeringen lägger stor vikt vid fängelsestraffets betydelse för att minska brottsligheten. Om det förhåller sig så att mer fängelse ger mindre brott kan det vara en möjlig kriminalpolitisk strategi. Frågan är då om brottsligheten minskar med mer användning av fängelsestraff. En nyligen genomförd studie av konsekvenser av fängelsestraff i Norden drar ett antal slutsatser baserade på 28 forskningsprojekt.

- Fotboja ger mindre återfall än fängelse i anstalt.
- Fängelse är särskilt skadligt vad gäller unga personer, där risken för återfall och försämrad psykisk hälsa ökar ju lägre åldern är.
- Fängelse medför skadliga effekter på efterkommande generationer, då söner till fäder i fängelse ökar sin brottslighet.
- Korta fängelsestraff är bortkastade resurser.

Tidöregeringens statsminister uttryckte på en affisch under valkampanjen: ”Brottslingar ska sitta inne. Du ska våga vara ute”. Samma uttryck fördes fram på valaffischer 1991 av Moderaterna. Denna föreställning om fängelse som brottshindrande genom ren inkapacitering är central för regeringen. Forskningen pekar på att vissa mindre och ofta tillfälliga effekter kan uppnås genom oskadliggörande genom inlåsning. Kostnaderna för fängelse blir dock avsevärda om alla personer som begått vissa typer av brott ska låsas in på längre tider.

Samtidigt finns det tydliga reservationer mot inkapacitering som kriminalpolitisk strategi.

- Historiskt kan inte variationer i brottsutvecklingen i Sverige förklaras genom fler eller färre i fängelse eller genom fängelsestraffens skiftande längd. Brottsutvecklingen har bestämts av faktorer som överbefolkning, svält, krig, migration, arbetsmarknad, varutillgång och alkohopolitik.
- Den markanta nedgången i dödligt våld efter 1990 i flera väststater, inkl. Sverige, kan inte förklaras av ökande inspärning.
- Enligt polisen ökar rekryteringen till de kriminella gängen och den möjliga basen har angetts till flera tiotusentals personer, varför inkapacitering genom fängelse av några centrala gängpersoner inte kan förväntas få någon större effekt.
- Enligt Kriminalvårdens lägre prognos för fängelseutvecklingen kan merkostnaderna för drift per år beräknas motsvara 12 000 lärare eller socialsekreterare, som kan ses som en alternativ satsning för att minska brottsligheten. Polisen har skattat antalet gängkriminella till 12 000. Med en annorlunda prioritering skulle varje gängkriminell kunna få en heltidsanställd personlig assistent.

Det är svårt att finna stöd i forskningen för att fler människor i fängelse med längre strafftider nämnvärt skulle minska brottsligheten totalt eller särskilda brottstyper. Det är lätt att hitta förslag till alternativa användningar av pengarna som skulle kunna verka brottsförebyggande eller mildra effekten av utsatthet för brott.

Tidöregeringen motiverar ofta sina straffskärpningar som en upprättelse för brottsoffren. Regeringens utgångspunkt tycks vara att brottsoffrens behov i första hand är att utkräva hämnd. Brottsoffer vill typiskt sett att gärningsmän ska få sitt straff men deras behov är inte i första hand att utkräva hämnd eller längre straff. Brottsoffren vill ha information och stöd i rättsprocessen och kan behöva få möjlighet till akut personligt stöd, byta bostad, akut försörjningsstöd och kris- och traumabehandling. De är också angelägna att gärningspersoner under straffet påverkas så att inte nya brottsoffer drabbas. Dessa önskemål och behov tillgodoses inte främst genom fler och längre fängelsestraff.

Reformambitionerna i Tidöavtalet sägs sätta brottsoffren i centrum på bekostnad av gärningspersonernas behandling. Strikt kostnadsmässigt visar verkligheten dock på motsatsen. Brottsoffermyndigheten betalade 2023 totalt 151 miljoner kronor i brottsskadeersättning, där den genomsnittliga ersättningen uppgick till cirka 30 000 kronor. Det motsvarar kostnaden för 125 av de mellan 3 300 och 4 900 fängelseår per år som nu planeras. Tidöregeringen prioriterar fler människor i fängelse framför höjd ersättning till brottsoffer eller andra åtgärder som kräver ekonomiska medel för att hjälpa brottsoffer.

Förebyggande insatser i Tidöavtalet

Kriminalpolitiken i Tidöavtalets efterföljd har av regeringsunderlaget lanserats som ett paradigmskifte, något som man kan konstatera inneburit satsningar på ökad repression, längre strafftider och att fler ska omfattas av rättsapparaten. Emellertid vill samma underlag argumentera för stora satsningar även av förebyggande natur, och att det snarare handlar om att använda alla tillgängliga medel för att komma till roten med de problem som pekas ut, framför allt relaterad till utvecklingen av den organiserade brottsligheten, gängutvecklingen och allvarlig våldsbrottslighet. I denna argumentation skulle alltså den aktuella kriminalpolitiska utvecklingen snarare kunna betecknas som allsidigt stärkande av dess olika instrument än som ensidig. Det är därför motiverat att titta på hur det förebyggande arbetet förstås och hanteras inom Tidöavtalet.

Vi stannar först till vid inledningen till avsnittet "Direkt samarbetsprojekt Kriminalitet". Här beskrivs att man ska "utarbета och genomföra politiska reformer för att bekämpa och förebygga brott samt öka tryggheten". Detta uttyds under rubriken Syfte som att "Målet är att öka tryggheten, förebygga att fler unga dras in i kriminalitet - - -". Som mest konkret i de frågor som skulle kunna betecknas som förebyggande anges också att socialtjänstlagen ska reformeras, något som är aktuellt under innevarande mandatperiod och som bygger på en av tidigare regering initierad utredning.

Att säga att balansen i Tidöavtalet väger över mot straff och inte mot (sociala) stödinsatser är något som klart indikeras av det faktum att straff nämns hela 60 gånger i Tidöavtalet, medan förebyggande enbart vid nio tillfällen. Viktigare än så är dock att se till vad som läggs in under sådana insatser som uppfattas som förebyggande – och i vilken mån som de kan tänkas vara relevanta just inom brottspreventionen. Här är det svårt att förstå budskapet, då de metoder som lyfts fram som förebyggande bryter tämligen bjärt från den gängse förståelse av vad som utgör förebyggande arbete. Istället för att skapa välfungerande uppväxtmiljöer, ge unga förutsättningar att utveckla prosociala normer och träna på att hantera utmanande situationer utan att använda fysiskt våld, handlar mycket av det förebyggande i praktiken om att stärka repressiva åtgärder. Det handlar exempelvis om att undersöka "vilka restriktioner och tvångsmedel som /.../ ska kunna användas för att förebygga att asylsökande avviker eller går under jorden".

Skolans avgörande roll för det förebyggande arbetet är välkänd och många brottspreventiva satsningar har också skolan som arena för olika insatser. Det brukar handla om att tänka in hur skolans uppdrag att ge kunskap i olika ämnen med dess socialisationsuppdrag ska förmedlas så att eleverna kan fungera väl som medborgare i ett demokratiskt statsskick. I Tidöavtalet rundas denna grundläggande föresats för att i stället adressera skolan som ytterligare ett verktyg att använda till att spåra upp individer och agera gentemot ordningsstörningar genom avskiljning och segregering lösningar. Något som forskning återkommande påpekat är sådant som ger en

jordmån för utanförskap, främlingskap inför samhället och även i vissa fall kan bidra till ett hat mot samhällsinstitutioner. Under rubriken trygghet och arbetsro i skolan följer sålunda idéer om repression, omplaceringar, avstängningar m.m., och lärare ska inte behöva dokumentera när de använder ”mindre långtgående disciplinära åtgärder” som att visa ut en elev ur klassrummet.

På vilket sätt bryter då Tidöavtalet mot etablerad kunskap om vad som faktiskt är förebyggande och motverkar kriminalitet?

Låt oss först konstatera att gängse förståelse av förebyggande arbete helt enkelt är sådant som vidtas i avsikt att förhindra att något oönskat inträffar. Det handlar alltså om att göra insatser innan problemet uppstått. Det betyder att ordna ett sammanhang där det oönskade inte framstår som ett alternativ. Det kan handla om att förhindra att det finns en lockelse i att begå brott generellt eller att minska möjligheten till att begå brott genom ändringar i fysisk miljö, skalskydd och liknande. Det handlar inte minst om att se till hur olika grupper kan nås, då insatser för de grupper som mest sannolikt lockas av kriminalitet, inte alltid är samma för dem som vidtas generellt på populationsnivå. Här kan man tala om primär och sekundär prevention, eller universell och selektiv prevention.

Den primära/universella preventionen handlar om att ha ett fungerande samhälle där alla känner tillhörighet, tillit och ansvar. Där de som växer upp och socialiseras in i samhället finner det meningsfullt att följa lagar och regler eftersom de har något ut av det. Människor behöver alltså känna sig inkluderade, som en del av ett generellt Vi. Här finns en grundläggande utmaning för vårt samhälle genom den tilltagande splittring som kan ses mellan olika grupper och bostadsområden i fråga om socioekonomi och välbefinnande. Sverige är idag ett land med stora skillnader i levnadsvillkor, vilket utmanar möjligheten till att forma ett inkluderande samhällskontrakt som olika grupper vill ansluta sig till.

Den sekundära/selektiva preventionen innebär att så kallade ”riskgrupper” pekas ut och insatser riktas specifik mot dem. Sådana insatser kan innebära särskilda åtgärder för att inkludera personer som verkar riskera att bli kriminella. Kort sagt kan man säga att satsningar mot identifierade riskgrupper också är riskfyllda i fråga om resultat då sådana insatserna kan innebära att en begynnande kriminell identitet förstärks genom så kallade stämplingseffekter, och den sekundära preventionen riskerar därmed allt för ofta ha motsatt effekt. Vad som är viktigt för att insatser mot denna målgrupp inte ska stigmatiseras är att dessa förmår att stärka förmågan att fungera i ordinarie sammanhang, att segregering åtgärder är så korta som möjligt, att dessa är tydligt målorienterade och att kopplingar till prosociala sammanhang hålls vid liv.

Det finns dock också många exempel på motsatsen. Att man använt metoder som låter bra på pappret, exempelvis genom att avskräcka personer från vidare brottslighet, eller från droganvändning löst riktade mot definierade riskgrupper baserat på ålder, men som snarare väckt

intresse för droger än avskräckt. Lika dåliga resultat har brottsförebyggande insatser som inneburit att före detta kriminella återger vedermödorna med att leva ett sådant liv. Sekundär prevention är mycket mer komplicerat än primär prevention. Det är möjligt att göra insatser, men det kräver specialkunskaper, tid och resurser för att inte misslyckas.

Utöver nämnda två sätt att förebygga finns så kallad tertiär eller indikerad prevention. Man kan se detta också i perspektiv att förhindra att brott åter inträffar, vilket är en annan form av förebyggande, där man ibland talar om "återfallsprevention". Det handlar alltså om personer som redan erfarit det som ska förebyggas, och nu ska man undvika att det åter sker. Här talar man vanligen om insatser på individnivå, att förändra situationen för eller agerandet av specifika personer. När det gäller återfall i brott efter frigivning saknar Tidöavtalet förslag till åtgärder.

Prevention handlar om såväl medicinska som psykologiska och sociala frågor. Inom alla dessa områden är ofta den universella både billigast och mest verksamt, medan den indikerade preventionen är både svår och dyr, och ofta har svaga resultat. Ett preventivt system behöver visserligen innefatta insatser på samtliga nivåer och koppla samman medicinska, psykologiska, sociala, rumsliga insatser, och tydliggöra vilket vetenskapligt stöd som dessa har och hur insatser följs och utvärderas forskningsmässigt. Men huvudpoängen här är att det som i Tidöavtalet har valts som förebyggande arbete faktiskt är det som både är svårast att genomföra och dyrast att få till stånd. Det är metoder som framställs såsom slagkraftiga, men där vetenskapligt bevis som stöder denna uppfattning saknas. Om man ska säga något om det eventuella forskningsstödet för föreslagna "förebyggande" insatser är det att de generellt och i bästa fall verkar ha en nolleffekt, men sannolikt i många fall fungera motsatt till sina intentioner. Helt enkelt och fundamentalt: Att peka ut och utestänga personer är inte preventivt, det skapar agg och hämndlystnad.

Om det till detta finns faktiska gäng och gängmyter som sprids i många olika kanaler genom vilka lockelsen förmedlas om alternativa karriärvägar till att lyckas med sitt liv, få status i vissa sammanhang och uppleva en tillhörighet, så har vi en toxisk situation för vissa unga "riskindivider". Samhällets åtgärder måste därför riktas brett för att minska det som skapar det toxiska sammanhanget och till varje pris undvika att lägga till ytterligare bränsle till att definiera ungas utanförskap.

I Tidöavtalet, och ännu mer i diskussioner om det, har Danmark ofta framställts som ett gott exempel. I avtalet nämns Danmark utifrån att de infört strängare straff för personer i kriminella nätverk, särskilda domstolar "ungdomskriminalitetsnämnder" och återvandring. Vi vill i detta sammanhang uppmärksamma frånan, i avtalet, av de förebyggande insatser som gjorts i Danmark. Det var en viktig komponent i den danska framgången, vilket bland annat uttryckt som: "Genom att investera i utbildning, arbetsmöjligheter och positiva sociala nätverk kan samhället erbjuda alternativa vägar för ungdomar som riskerar att dras in i kriminella nätverk."

III Tidöavtalets konsekvenser för kriminalvården

Beläggning och prognos

Det pågående paradigmskiftet har genomförts genom en strid ström av tankeutkast från de regeringsbildande partierna. Tidöavtalet utgör en sammanställning av tankeutkast som sedan successivt transformerats till lagförslag via sedvanliga offentliga utredningar eller departementspromemorior. För de verkställande myndigheterna inom rättsområdet har konsekvenserna av tankeutkast varit svåra att överblicka. Kriminalvården gjorde dock under våren 2023 en övergripande konsekvensberäkning av framtida platsbehov och kostnader i ett 10-årsperspektiv av Tidöavtalets förslag beträffande straffrättsliga reformer som får konsekvens för just Kriminalvården.

Expansion och kostnadsstegringar

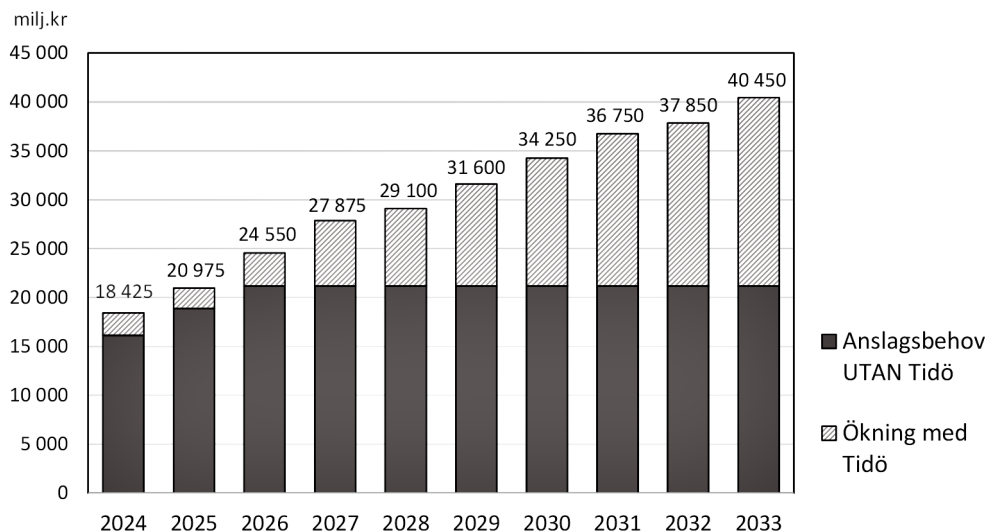
Sammanfattningsvis framtonar en bild som innebär att ytterligare 3 300 – 4 900 fängelseår kan komma att behöva hanteras i organisationen. Det motsvarar ytterligare 11–16 stora anstalter och torde generera ett ytterligare personalbehov på 3 600 – 5 400 årsarbetskrafter till en total sammanlagd kostnad om 7–10 miljarder årligen – för den lägsta prognosen. Därtill kommer årliga merkostnader för en väsentligt utökad häktes- och frivårdsverksamhet. Till dessa kostnader kommer de kostnader som Kriminalvården bedömt svåra att skatta – ofta beroende på vaghet i utformningen och/eller tveksamhet om genomförbarheten överhuvud taget – vid tiden för rapportutgivningen.

Vid slutpunkten för beräkningarna (2033) ser Kriminalvården en Kriminalvårdsorganisation som

- hårbärerar ytterligare 2 000 häktade
- innebär 35 000 intagna i anstalt jämfört med drygt 5 000 (2024 utgör basår här och i det följande)
- innebär en frivårdsorganisation som hanterar 25 000 klienter jämfört med knappt 15 000 idag
- ger en personalkader som beräknas öka från ca 13 000 årsarbetskrafter till ca 23 000 med glesare personaltäthet (och lägre utbildningsgrad som konsekvens) än dagens och ca 32 000 med oförändrad personaltäthet
- kräver ett totalt anslagsbehov av dryga 40 miljarder jämfört med utgångspunktens 16 miljarder

Förändringen – om än svårbedömd – måste betecknas som mycket stor. Med vetskapen om att den rör svensk kriminalvård måste den betecknas som anmärkningsvärd. Utvecklingen påverkas inte bara av en förmodad utveckling av det som brukar hänföras till gängbrottslighet, utan i högsta grad av de generella straffrättsliga reformer som Tidöavtalet stipulerar för t.ex. behandlingen av unga, avskaffande av villkorlig frigivning och straffidsförlängningar av en rad brott (s.k. inkapaciteringsåtgärder).

Kriminalvårdens kostnadsutveckling 2024–2033 (prognos), varav ökning med Tidöavtalet

Kriminalvården har i ett sammanhang beräknat att omkring en tredjedel av klienterna har en koppling till gängbrottslighet medan reformeringen med skärpta straff och skärpta verkställighetsregler riktas till hela kriminalvårdspopulationen (utan grund i allmänt ökad brottslighet). Fler i fängelse prioriteras framför t.ex. ökat stöd till brottsoffren som Tidöavtalet säger sig vilja sätta i centrum.

Frihetsberövande av unga och införande av ungdomsfängelse

Ungdomsbrottslighet har varit ett ständigt återkommande kapitel i straffrätten. I svenskt perspektiv skedde en förändring i hanteringen av unga brottslingar i och med avskaffandet av ungdomsfängelse 1980. Ungdomsfängelsepåföljden var ett icke tidsbestämt straff för unga mellan 18 och 21 år och instiftades 1938. Ungdomsfängelserna var inordnade i Kriminalvårdsorganisationen men i separata enheter (fängelser) och fanns både i slutet (t.ex. Mariefred) och öppen form (t.ex. Skenäs). De ursprungliga ungdomsfängelserna framstod inte som särskilt framgångsrika i arbetet att förebygga framtida brottslighet – återfallsfrekvensen var hög, vilket i och för sig kännetecknar situationen generellt sett beträffande unga lagöverträdare.

I samband med en större straffrättsreform utmönstrades påföljden och därmed ersattes ungdomsfängelserna av fristående s.k. HVB-hem med huvudsakligen privata (ca. 80%) och/eller kommunala huvudmän. Ininstitutioner för slutet ungdomsvård inordnades i en särskild, statlig, organisation: Statens Institutionsstyrelse, SiS, (1993). Unga (15–18 år) som begår brott kan i dagsläget dömas till slutet ungdomsvård, LSU, i upp till 4 år. Lagen tillkom 1998 och det blev SiS som fick uppdraget att verkställa domen vid någon av sina enheter. I synnerliga fall kan personer i ålderskategorin 15–18 år dömas till fängelse. Sedan 2018 har ett 15-tal minderåriga dömts till fängelse. I augusti 2024 föll två domar för mord respektive anstiftan till mord på 12 respektive 10 års fängelse för två gärningsmän som var 16 respektive 15 år gamla vid gärningstillfället.

Regeringen avser att återinföra ett slags ungdomsfängelsesystem fr.o.m. 2026. Kriminalvården blir då huvudman för särskilda ungdomsavdelningar som kommer att etableras vid vissa kriminalvårdsanstalter. SiS i sin nuvarande roll som huvudman för den slutna ungdomsvården kommer således att avvecklas i och med att påföljden slutna ungdomsvård utmönstras. Separationen mellan traditionellt fängelse och frihetsberövande av unga kommer därmed att upphöra med en påtaglig risk för att ett ökat antal unga kommer att stifta bekantskap med traditionell kriminalvård med erfarenhetsmässiga risker för en negativ utveckling.

Lagstiftningen ger således redan idag möjligheten att döma 15–18-åringar till fängelse i synnerliga fall men tillämpas i liten utsträckning. Samtidigt kan det också noteras att regelsystemet för såväl HVB och slutna ungdomsvård inte anpassats till den aktuella kriminalitetsutvecklingen bland de mest kriminellt avancerade ungdomarna som vistas där. Det kan röra sig om rätten att genomföra visitationer, kontrollera besök och kommunikation med omvärlden.

De ungdomar som kartläggs när de skrivs in på SiS utrednings- eller behandlingsinstitutioner är belastade med många riskfaktorer, traumatiserade och med svåra psykiska problem. Många lider av svår ångest, sömnstörningar, suicidtankar, självmordsförsök och har varit utsatta för våld och sexuella övergrepp. En majoritet har problem med alkohol och droger. Flickorna har allvarligare psykiska problem än pojkarna och har i högre grad varit inblandade i brott (hälften av flickorna och en fjärdedel av pojkarna, men pojkarna har allvarligare brottslighet som rån, mordbrand, våldtäkt, dråp och mord vid kartläggningen av inskrivna år 2020). De tungt kriminella ungdomar som senare är begått allvarliga våldsbrott och dömts till slutna ungdomsvård är enligt uppgift från SiS ännu mer psykiskt skadade och är starkare identifierade med en kriminell livsstil. Gruppen LSU-placerade har ökat stort. År 2023 hade SiS 58 LSU-placerade. År 2024 har man 140. Problemet för SiS är att de inte har något sjukvårdsuppdrag och därför inte kan bygga upp en sjukvårdande verksamhet utifrån ungdomarnas behov.

HVB-hemmet drivs i mycket stor omfattning i privat regi vilket ytterligare komplicerar möjligheterna till tvångsmedelsreglering och vårdinsatser. Den förändring som regeringen nu genomför genom införande av ungdomsfängelser ger stöd för en ökad kontroll under verkställighetstiden, medan behandlingsresultaten i termer av återfallsfrekvens knappast kan antas förbättras. Ungdomsfängelseavdelningarna kommer att ytterligare accentuera det höga beläggningstryck som Kriminalvården redan är utsatt för på grund av andra straffrättsliga reformer.

Införandet av ”ungdomsfängelse” aktualiserar en risk för att introduktionen av en ny påföljd resulterar i s.k. net widening, d.v.s. påföljden riskerar att användas i större utsträckning än vad som ursprungligen var avsikten. Fler unga riskerar alltså att introduceras i fängelsesystemet. I en studie initierad av en expertgrupp under Finansdepartementet undersöktes gruppen ungdomar som dömts till slutna ungdomsvård t.o.m. 2017. Av de cirka 70 ungdomar som döms varje år till slutna ungdomsvård på låsta SiS-hem lagförs efter två år 60 procent av pojkarna och 36 procent

av flickorna igen men andelen minskar över tid. Under perioden 1999–2017 har andelen unga som återfaller i brott minskat för samtliga brottstyper utom narkotikabrott. Ungdomar som avtjänat straff inom kriminalvården är få men återfallsfrekvensen är högre.

Både svenska och internationella studier pekar på att ju mer restriktiva och stängda ungdomsinstitutionerna blir, desto svårare blir det att genomföra effektiva relationsbaserade behandlingar. Forskning visar också att ökade restriktioner riskerar att höja nivåerna av konflikter och våld, vilket hindrar utvecklingen av viktiga relationer som är avgörande för positiva behandlingsresultat. I en sluten institutionsmiljö ökar svårigheterna med att upprätthålla positiva externa kontakter med t.ex. familj och vänner som är viktiga för en framgångsrik rehabilitering.

Konsekvenser för Kriminalvårdens återfallsförebyggande insatser

Den parlamentariska Trygghetsberedningen konstaterar i sitt betänkande att Kriminalvården är navet i det återfallsförebyggande arbetet och bedömer att Kriminalvården bedriver ett i hög grad kvalitativt och kunskapsbaserat arbete för att förebygga återfall i brott, såväl i anstalt som i frivård. Skyddsfaktorer i form av arbete, bostad, utbildning och missbruks- och psykiatrisk vård lyfts fram som avgörande.

Den brottsminskning som Tidöavtalet säger sig vilja åstadkomma hindras av fängelseexpansionen. De prioriteringar som görs på ökad säkerhet och utbyggnad av fängelserna motverkar direkt de åtgärder som framhålls som centrala av Trygghetsberedningen för att minska brottsligheten.

Kriminalvården har tvingats avveckla väl fungerande motivationshöjande insatser och utvärderade behandlingsinsatser. Det finns inte plats för alla som behöver skolundervisning, yrkesutbildning, arbetsträning eller behandlingsprogram. Intagna tvingas till sysslöshet inlåsta på avdelningar där de måste umgås med andra intagna med risk att en kriminell livsstil förstärks. Intagna låses också in i den ca 6 kvadratmeter stora cellen tillsammans med en annan intagen under fler av dygnets timmar. Det finns ingen plats för reflekterande samtal med personal eller för ensamhet.

Det är trängsel i alla allmänna utrymmen i verkstaden, skolan, vid TV:n och matbordet med ökat missnöje och hårdare klimat. Antalet incidenter i form av hot, våld, våldsam motstånd, trakasserier, kränkningar och otillåten påverkan har tiofaldigats sedan 2014. Personalen tvingas arbeta mer kontrollerande än stödjande, och de med ambitionen att åstadkomma ett återfallsförebyggande arbete får inte möjligheter utan lämnar in stor utsträckning Kriminalvården.

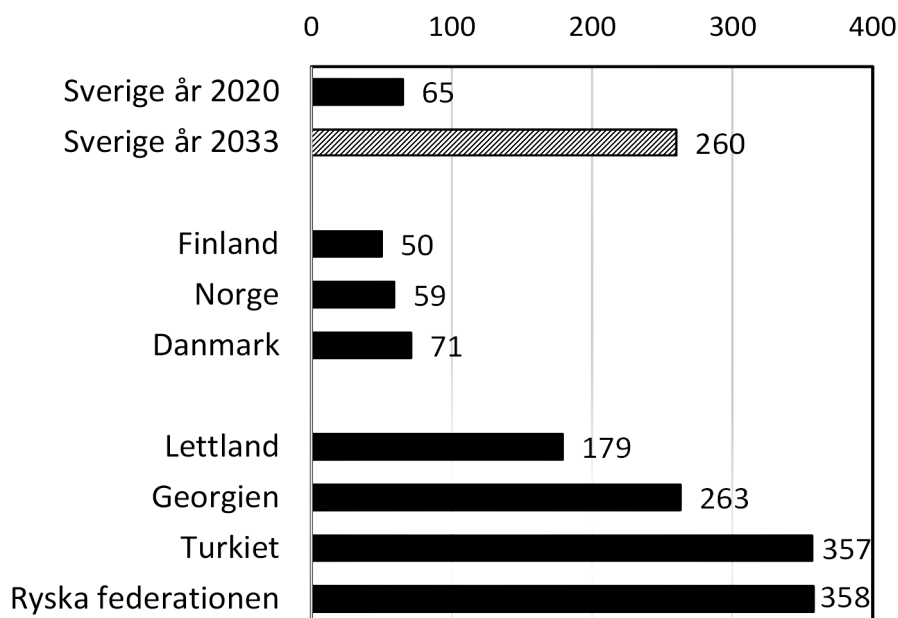
I frivården ökar kontinuerligt antalet frigivna och handläggarna hinner inte arbeta effektivt när det gäller inslussning av klienterna i samhället efter frigivning från anstalt. Samverkan med andra myndigheter hotas. Socialtjänstens brist på resurser leder till att flera kommuner prioriterar ned arbetet med att förebygga återfall, och kommunerna får inte tillräckliga resurser för att skapa trygga positiva miljöer för de frigivna.

IV Europarådet och FN-konventioner

Samarbetet i Europarådet

En förestående färd från den skandinaviska modellen till överbeläggningsspolitik

Ett sätt att spegla förändringens (läs Tidöavtalets) kraft och storlek görs enklast med en jämförelse med andra europeiska länders s.k. fångtal (antal frihetsberövade per 100 000 invånare). Det svenska fångtalet har sin utgångspunkt i 65 (2020) frihetsberövade per 100 000 innevånare en given dag som leder till en slutpunkt på 260 per 100 000 år 2033 utifrån Kriminalvårdens beräkningar. Sverige kommer således att ta steget från en skandinavisk nivå (Finland 50, Danmark 71, Norge 59) för att slå följe med länder som Ryska Federationen (358), Georgien (263), Lettland (179) och Turkiet (357). Det kan då noteras att flertalet länder med höga fångtal sedan 1990-talet har genomfört reformer för att reducera fängelsebeläggningen. Fångtalen måste i första hand ses mer som en återspeglning av straffrättsutformningen i ett land och mindre som en spegling av landets kriminalitetsnivå.

Fångtal (antal frihetsberövade per 100.000 invånare) i Sverige och ett urval andra länder, 2020

En europeisk kriminalpolitisk grundsyn – Europarådssamarbetet

Inom ramen för Europarådssamarbetet har sedan dess start 1949 en gemensam europeisk kriminalpolitisk grundsyn kommit att växa fram. Med Europakonventionen som bas och med arbetet inom Europarådets parlamentariska församlings (PACE) och Europarådets anti-tortyrkommitté (CPT) har utvecklingen formats.

Utifrån resolutioner i PACE beträffande kriminalvårdssystem och fängelseförhållanden – här i urval och sammanfattning – kan en europeisk kriminalpolitisk grundsyn fångas beträffande användningen av fängelsestraff och straffens primära syften:

- Överfulla fängelser är ett återkommande problem i unionen
- PACE anser att en ökning av fängelsekapaciteten inte är den enda lösningen på problemet med överbeläggning
- Det finns inget samband mellan stränga påföljder och minskad brottslighet.
- Frihetsberövande före rättegång bör tillämpas endast som en sista utväg
- Fängsligt förvar, inklusive frihetsberövande före rättegång, bör användas endast i rättsligt motiverade fall, och alternativ till fängelsestraff – såsom husarrest eller andra åtgärder – bör vara att föredra när det gäller fångar som inte utgör ett allvarligt hot mot samhället
- PACE uppmuntrar medlemsstaterna att införa åtgärder för anpassning av straff, i synnerhet för de kortaste straffen, bland annat frigång, samhällstjänst samt ökad användning av husarrest och elektronisk fotboja
- PACE fördömer den politik för externalisering av fängelser till annat land som tillämpas av vissa medlemsstater, eftersom den utgör ytterligare en bestraffning som påverkar fångarnas familjer
- PACE anser att en reparativ syn på de straffrättsliga systemen automatiskt leder till större respekt för den enskildes mänskliga värdighet, eftersom syftet är att skydda samhället och rehabilitera personen
- Medlemsstaterna uppmuntras att prioritera politik och lagstiftning som fokuserar på reparativ och medlingsbaserad rättvisa med hjälp av sociala, ekonomiska och kulturella verktyg snarare än rent bestraffande åtgärder

Sveriges hållning gentemot Europarådets riktlinjer

2016 genomförde CPT ett s.k. High Level Talks med företrädare för den svenska regeringen (S). En fråga som särskilt var i fokus vid mötet avsåg Sveriges underlåtelse att följa CPT:s rekommendationer beträffande användningen och omfattningen av restriktioner för häktade.

Tidöavtalet tillmötesgår på inget sätt CPT:s rekommendationer utan bidrar snarast till att fördjupa problematiken.

Tidöavtalets kriminalpolitiska profil utgör i sin helhet en avvikelse från den grundsyn som resolutionssammanställningen från PACE hävdar. Ett avvikande i kriminalpolitiska frågor kommer att ske från svensk sida gentemot den linje som Europarådet drivit efter andra världskriget och särskilt efter murens fall 1989. Kursförändringen är anmärkningsvärd med tanke på det engagemang och den resurssatsning i motsatt riktning som gjordes från svensk sida i förändringsarbetet av de förutvarande kommunistiska staternas rättssystem i Europa.

I takt med en eftersläpande utbyggnad av den svenska fängelsekapaciteten har Sverige skapat ett markant överbelägningsproblem. Belägningsnivåer omkring 120 procent är legio (augusti 2024) – det kan då konstateras att en korrigering av platskapaciteten på fängelserna skett genom dubbelbeläggning av vissa celler räknas som tillgängliga platser. Dubbelbeläggningens införande har således inte höjt den procentuella belägningsnivån (tvärtom) men självfallet satt spår i verksamhetens dagliga verksamhet genom minskade möjligheter till arbete, studier och programverksamhet.

Tidöavtalets tveklösa tro på förlängda strafftider med en generell tillämpning ligger klart på kollisionkurs med PACEs resolutioner på detta område.

Tidöavtalets propåer om externalisering av svenska fängelser till andra länder utgör ett uppenbart brott mot PACEs deklarerade linje.

Möjligheten att skapa s.k. reparativ rättvisa begränsas väsentligt av den överbeläggningssituation som byggts upp inom anstaltssystemet.

En manifesterad motvilja gentemot införande av alternativa påföljder och alternativ till häktning utgör en obstruktion gentemot PACEs linje.

Europarådets svenska delegation står numera under ordförandeskap av riksdagsledamoten för Sverigedemokraterna Markus Wiechel. Det blir uppenbarligen Wiechels uppgift att leda introduktionen av den svenska omorienteringen av det svenska straffsystemet på internationellt plan.

Tidöavtalet, Barnkonventionen och unga lagöverträdare

Regeringen har genom de olika förslagen i Tidöavtalet suddat ut gränserna mellan vuxnas och barns ansvar för en brottslig handling. Straff ska i tilltagande grad utmätas enligt samma skala oavsett om ett barn eller en vuxen begått brottet. Barnen görs lika ansvariga för brottsliga handlingar som vuxna oavsett deras beroendeställning till vuxna som kan ha hotat, lurat eller lockat dem till den brottsliga handlingen. Att avskaffa den så kallade ”ungdomsrabatten” innebär också att man avskaffar möjligheten till vuxenskärpning. När ett brott begås av en vuxen anses det inte längre vara en försvårande omständighet och genom denna sänkning har vuxna i praktiken fått en vuxenrabatt.

Barn och unga är inte färdigutvecklade när det gäller att förstå och hantera känslomässiga konflikter. Hjärnan är fullt utvecklad först vid 25 års ålder med en vuxen persons förmåga till planering, organisering, impulskontroll och beslutsfattande. Det är först då barn och unga har en hjärnkapacitet med utvecklad kognitiv förmåga som kan hantera starka känslor, reflektera, lösa problem och konflikter. Ungdomar är mer känsliga för grupstryck och är psykologiskt mer sårbara än vuxna.

Erfarenhet av isolering kan ha betydligt mer långvariga effekter på ungas psykiska hälsa. Ungdomsåren är en kritisk period för utvecklingen av självbild och identitet, och erfarenheter i fängelse påverkar hur unga ser på sig själva och sin plats i samhället. Det kan leda till en negativ självbild, en känsla av utanförskap och stärka utvecklingen av en kriminell identitet.

Sist men inte minst pekar forskningen inte på att en sänkt straffmyndighetsålder skulle leda till minskad kriminalitet. Erfarenheterna är snarare det motsatta. I Danmark ställde det högerpopulistiska Dansk Folkeparti krav på sänkt straffmyndighetsålder för att stödja regeringen. Resultatet blev ökad brottslighet bland 14-åringarna. En studie från USA visar att risken för brottslighet ökade bland unga förstagångsarresterade om de behandlades inom det formella rättssystemet i stället för inom ett informellt stödsystem. I Skottland höjdes straffmyndighetsåldern markant utan att detta fick negativa konsekvenser för brottsligheten bland barn. Skälet till att någon positiv effekt på brottsligheten inte kan förväntas är, enligt de skotska forskarna, att de barn som begår grova våldsbrott är präglade av mycket svåra uppväxtförhållanden och är allvarligt traumatiserade.

Barnens juridiska rättigheter

Barnens juridiska rättigheter regleras i Barnkonventionen, som antogs av FN:s general-församling 1989 och ratificerades av Sverige 1990. Den inkorporerades i sin helhet som lag i Sverige år 2020 och har samma status som annan lagstiftning. Brott mot Barnkonventionen leder inte till några sanktioner. Men FN:s kommitté för barnens rättigheter i Genève övervakar hur konventionsstaterna efterlever Barnkonventionen. De kritiserar och ger rekommendationer om förbättringar. Barn är man upp till man är 18 år enligt Barnkonventionen.

Tidöavtalet bryter och riskerar att bryta mot 13 artiklar i Barnkonventionen. Enligt konventionen får barn inte bestraffas med livstids fängelse. Tidigare gällde denna begränsning för alla under 21 år. Fram till 1969 var myndighetsåldern 21 år, och den sänkta åldern har knappast motiverats av ökad biologisk mognad utan för att göra det enklare för unga att fatta beslut som påverkade deras ekonomiska och yrkesmässiga framtid, som att skriva kontrakt för arbete, boende eller studielån.

Konventionen utesluter inte att också 18–20-åringar kan särbehandlas. Barnrättskommittén har framhållit att det är önskvärt att stater tillåter tillämpning av barnstraffrättens regler för personer som är 18 år och äldre, vanligtvis upp till 21 års ålder. Efter Tidöregeringens avskaffande av straffreduktionen för allvarliga brott för unga, kan nu en 18-åring dömas till livstid, precis som vuxna över 21 år.

Tidöavtalet gör skillnad på barn och barn. Hur barn behandlas och får sina rättigheter tillgodosedda beror på var barnet bor, var barnet och dess föräldrar är födda och utifrån vilken grund barnets vistas i Sverige. Tidöavtalet i sin helhet kan leda till att ett barn med ett visst ursprung eller som bor i vissa delar av landet stigmatiseras. Enligt Rädda Barnen finns en ökad öppen rasism och diskriminering av vissa grupper, som barn vittnat om. Tidöavtalet innebär att man bryter mot rätten till social trygghet genom förslag att villkora barnbidrag och stöd till mat och boende. Alla barn har en ovillkorlig rätt till utbildning oberoende av juridisk status. Förslaget om anmälningsplikt hade lett till att en del barn inte hade vågat gå till skolan om det finns risk att bli angiven av lärare eller rektor.

Enligt FN:s barnrättskommitté ska det i praktiken vara vattentäta skott mellan utbildningsinstitutioner och migrationsmyndigheter. Elevers uppgifter ska inte lämnas ut. Migrationsbeslut ska inte verkställas på eller nära skolområden. Anmälningsplikt inom skolan kan inte införas utan brott mot Barnkonventionen

Ytterligare flera förslag i Tidöavtalet riskerar att kränka barns rättigheter. De motiveras med att det skulle minska gängkriminaliteten. Förslagen gäller:

- Inskränka rätten till integritet, privatliv och rörelsefrihet.
- Sätta barn i fängelse.
- Isolera och häkta barn lång tid.
- Utdela straff utan syfte att främja barns återanpassning till samhället.
- Införa tvångsmedel och visitationszoner utan brottsmisstanke. Barn har berättat att de utsätts för visiteringar på väg hem från skolan bara för att de vistas i ett visst område, identitetskontroller på grund av sin hudfärg och blir portade från att vistas på vissa platser utifrån sin ålder enligt studier genomförda av Rädda Barnen.
- Införa sänkt straffbarhetsålder.

Rädda Barnen befarar att Tidöavtalet riskerar leda till än mer godtyckliga inskränkningar i barn och ungas liv. Förslagen i Tidöavtalet utgår inte från forskning och erfarenhet och det saknas evidens för att förslagen skulle kunna minska gängbrottsligheten.

Förslag som ser ut att stärka barns rättigheter men får motsatt effekt är:

- Öka möjligheten att omhänderta barn från föräldrarna
- Göra föräldraansvaret mer tvingande med ekonomiska och andra sanktioner riktade mot föräldrarna. Föräldrar som redan idag är rädda för socialtjänsten kommer inte att söka hjälp och stöd
- Använda LVU som en strafflagstiftning mot föräldrar, trots att LVU är en skyddslagstiftning

Alla barnrättsorganisationer i Sverige ger samma bild av Tidöavtalets påverkan på barnens rättigheter. Rädda Barnen (RB), Barnombudsmannen (BO), Bris, Allmänna barnrättsbyrån är alla djupt oroad över förslagen i Tidöavtalet. Rädda Barnen har gjort en översiktlig och heltäckande analys av Tidöavtalet och barnrätten, Tidöavtalet och barnrätten – en översiktlig analys.

Det allvarligaste problemet i Tidöavtalet utifrån ett barnrättsperspektiv är utredningen som regeringen tillsatt för att se över möjligheterna att sänka straffbarhetsåldern från dagens 15 år till mellan 12 och 14 år. Barnrättskommittén påminner om att barn som misstänks för eller har begått brott, också när barnet är frihetsberövat, har kvar alla sina rättigheter i Barnkonventionen som rätten till utbildning, fritid och rekreation, rätten till hälsa, skydd mot övergrepp osv. Ett förslag om sänkt straffmyndighetsålder har presenterats av en utredning. Vad resultatet slutligen blir är osäkert då Tidöpartierna är oeniga.

FN:s Barnrättskommittén är mycket tydlig med att straffbarhetsåldern måste utgå från barnets utveckling och inte bör vara för låg. 14–15 år är den absolut lägsta. Man betonar också att ett land under inga omständigheter får sänka den straffbarhetsålder de redan har.

FN:s Barnrättskommitté har framfört kritiken mot regeringens politik till socialministern vid en redovisning i Genève 2023.

Mänskliga rättigheter

Institutet för mänskliga rättigheter (MR-institutet) har till uppgift att främja säkerställandet av mänskliga rättigheter i Sverige. Myndigheten bevakar även förändringar på det kriminalpolitiska området utifrån sitt uppdrag att säkerställa att mänskliga rättigheter efterlevs i Sverige. Den har lämnat remissvar på flera av regeringens lagförslag på området. Den har invändningar mot och avstyrker i sitt svar förslagen som gäller vistelseförbud, utökade möjligheter att använda preventiva tvångsmedel, vräkning av familjer där barn har begått brott, visitationszoner/säkerhetszoner, användning av biometri, inrättande av ungdomsfängelser och anonyma vittnen.

Myndigheten understryker att situationen med våld och kriminalitet är ett allvarligt problem, som måste åtgärdas, men lösningarna måste återfinnas inom ramen för mänskliga rättigheter. När det gäller visitationszoner pekar man på risken för diskriminering och godtyckliga ingripanden. Ingreppen i den personliga integriteten kan vara ett brott mot Europakonventionen. Lagförslaget om vräkning av familjer till barn som begått brott tillbakavisas av myndigheten då den anses riskera att bryta mot Barnkonventionen. Flera av lagförslagen begränsar rätten till personlig integritet, rörelsefrihet, ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter.

Fler myndigheter avstyrker förslaget om visitationszoner: Justitieombudsmannen, Justitiekanslern och Diskrimineringsombudsmannen. Även civilsamhället har riktat skarp kritik mot flera av lagarna och förslagen på det kriminalpolitiska området. Organisationen Civil Rights Defenders tar upp flera av lagförslagen och varnar för ”kortsiktiga, repressiva lösningar som innebär rättighetsinskränkningar och en försvagad rättsstat.” Amnesty är inne på samma linje och menar att flera av förslagen ”urholkar förtroendet för rättsstaten och villkorar medborgerliga rättigheter beroende på din bostadsort och etniska tillhörighet.”

V Demokrati och paradigmskifte - Rättsväsendet

Utvecklingen i flera länder i en illiberal och högerpopulistisk riktning visar sig ofta särskilt i kriminalpolitiken. Den svenska kriminalpolitiken under Tidöregeringen uppvisar tydliga drag som återfinns i autokratiska och icke-demokratiska länder. Kriminalpolitiken präglas alltmer av alarmism, auktoritärism, antielitism, emotionalism och etnonationalism – alla generellt utmärkande drag i högerpopulistiska partier

Regeringens kriminalpolitik är klart alarmistisk. Den gängrelaterade våldsbrottsligheten och den organiserade brottsligheten påstås vara systemhotande och ett hot mot demokratin. Brottsligheten sägs vara ett av samhällets största problem. De som skjuter benämns interna terrorister, och kampen mot brottsligheten är, enligt politiska uttalanden, nästan att se som krig. Genom övervakning, registrering, strafflagstiftning och okonventionella polismetoder lovar Tidöpartierna trygghet mot risk, osäkerhet, hot och fara.

Genom det alarmistiska budskapet möjliggörs en attack på traditionella rättsprinciper. Frågan om effekten av olika lagar på medborgarnas integritet och rättssäkerhet tas upp i propositioner men får ständigt vika för hänsynen till (påstådd) effektivitet. Straff- och processlagstiftningen ökar på ett sätt som är historiskt unikt. Löftet om trygghet köps genom att medborgarna accepterar mer kontroll av sig själva. Utvecklingen är ett tydligt exempel på auktoritärism.

Antielitismen visar sig i att experternas kunskap inte efterfrågas eller att den ifrågasätts. Utredningstiderna blir kortare. Utredaren ska leverera förslag enligt regerings vilja oavsett vilket förslag utredningen kommer fram till. Kritiken från Lagrådet negligeras allt oftare, och den verkställande makten tar över från den dömande.

Regeringen hänvisar till folket som stöd för en alltmer straffande kriminalpolitik, dock utan att veta vad ”folket” egentligen tycker och utan att försöka begripliggöra orsakerna till brottsligheten. Enskilda särskilt upprörande brott framförs som exempel från regeringsföreträdare för att stödja förslag. En emotionellt baserad politik får ersätta ett rationellt förhållningssätt inom kriminalpolitiken

Kriminalpolitiken blir ett medel för ett etnonationalistiskt projekt snarare än för att minska brottsligheten. Genom att framställa brottsligheten som något som personer med utländsk bakgrund står för, vill Tidöpartierna frammana bilden av en homogen svensk befolkning – som inte gör sig skyldig till brott – och kan berättiga en alltmer restriktiv asylpolitik och hårdare tag mot invandrare som lever i Sverige.

Tidöpartierna försöker skapa en situation av fara för att därefter kunna regera med hjälp av rädsla. Kriminalpolitiken är ett medel för detta. Den ökade kontrollen skapar i sin tur mer otrygghet och kräver mer säkerhetsåtgärder. Kriminalpolitikens syfte blir inte i första hand att minska brottsligheten och öka tryggheten – och kommer inte att göra det med de åtgärder som bestämts. Syftet förefaller snarare vara att göra politik och skapa ett mer auktoritärt samhälle. Vi rör oss i riktning mot den illiberala och autokratiska staten. Skillnaden i förhållande till ett antal andra stater, som vi i andra sammanhang inte vill bli sammanliknade med, blir en av grad och inte av art.